

Konference Škola základ života

**Praha, Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského,
4. a 5. 12. 2024**

V předvečer 250. výročí vydání Všeobecného školního řádu uspořádalo Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského (dále jen NPMK JAK) ve spolupráci s Centrem pro dějiny vzdělanosti při Historickém ústavu AV ČR a Českou společností pro výzkum 18. století další z konferencí věnovaných dějinám školství, které tato instituce již tradičně minimálně jedenkrát ročně hostí. Školské reformy z konce 18. století jsou častým objektem konferenčních setkání – jenom NPMK JAK pořádalo podobnou konferenci v roce 2004 a v roce 2013 se podílelo na realizaci konference Aspekty profesionalizace učitelského vzdělávání ve střední a jihovýchodní Evropě – historické a systematické aspekty. O dva roky později (2015) pak uspořádala Katedra dějin a didaktiky dějepisu sympozium Kantorský odkaz. Škola a hudba (nejen) v době J. J. Ryby.

↑

První kompletní edici Všeobecného školního řádu křtí ředitelka NPMK JAK Klára Ehrlich (zcela vlevo) a editoři Martina Halířová s Jaromírem Lindou, 4. 12. 2024. Foto: Petr Šolar.

Pořadatelé sestavili dvoudenní program, který obsáhl jak problematiku ideové přípravy reforem školství, tak jejich praktické realizace. Pozornost se nesoustředila pouze na „mainstreamové“, tedy katolické školy, ale upřela se i na ústavy protestantské a židovské. Časové vymezení konference se pohybovalo od přelomu 17. a 18. století po rok 1869, tedy do vydání tzv. Hasnerova zákona, který zásadně proměnil strukturu rakousko-uherského školství vzešlou právě z osvěcenských reforem.

Konferenci otevřela obsáhlým příspěvkem o pozadí přípravy tereziánské školské reformy Daniela Tinková, v němž odhalila kořeny vídeňského angažmá Johanna Ignaze Felbigera a pozůstatky původního návrhu školské reformy z pera Johanna Antona von Pergen ve Všeobecném školním řádu. Na úvodní referát tematicky navázala Eva Kowalská příspěvkem o Felbigerově působení v Uhrách a okruhu jeho tamějších spolupracovníků, kterým korigovala v českém prostředí zažitou interpretaci Felbigerova odklizení jakožto nepohodlné osoby do Prešpurku, když poukázala na fakt, že i zde byl zapojen do reforem školství a posléze se zapojil do reformy kapitul.

Značná pozornost byla po oba dny věnována rekonstrukci budované školské sítě. Veronika Macháňová ve svém vystoupení o rozvoji sítě triviálních škol na Moravě poukázala na obtíže při využívání statistických údajů získaných ze školských fassí (např. nejednoznačný rok založení školy či údaje o školách teprve plánovaných, ale nikdy nevzniklých) a jejich komparaci s literaturou, při níž dochází k odhalení značných rozdílů, jejichž vysvětlení obvykle znemožňuje absence metodiky tvorby statistik ve starší literatuře. Příspěvek Terezy Windlové věnovaný síti farních škol na Táboře v roce 1713 poukázal na další pramen, který je možné využít při rekonstrukci sítě škol pro období před tereziánskými reformami, a sice přípravné spisy pro tereziánský katastr. Úroveň, množství i fungování farních škol v tomto období pak představil Miloš Sládek, jehož připravovaná monografie na toto téma by měla být vydána v roce 2025.

Stranou nezůstalo ani jedno z marginálních témat dějin školství, a sice profesní vzdělávání, jež v posledních letech znamenitě rozvíjí Petr Kadlec, který přednesl příspěvek shrnující vývoj v této oblasti pro období let 1774–1869. V této oblasti se pohybovala rovněž Jana Stráníková, která gramotnost řemeslnických vrstev a jejich zájem o vzdělání analyzovala prostřednictvím dochované rodinné korespondence. Tento metodologicky velmi zajímavý příspěvek ukázal další cestu, kterou se badatelé mohou ubírat. Opominuta nebyla ani další z nepříliš probádaných oblastí, a sice historie školní inspekce, jejímž počátkům na Moravě se věnoval Petr Hlaváček.

Úskalí zavádění školských reforem do praxe shrnul referát Heleny Kovářové o stavbách a opravách školních budov na panstvích Hranice a Lipnice nad Bečvou, v němž autorka ukázala problémy při spolufinancování těchto staveb vrchností, státem a obcí. Příspěvky Mileny Lenderové o realizaci školských reforem v Hradci Králové a Miroslava Novotného o situaci v Táboře pak poskytly vhled do reality městských škol. Referát Claire Mádlové o výrobě slabikářů a čítanek, jejich obsahové analýze a bu-

dování distribuční sítě učebnic pak odhalil další obtíže realizace školských reforem. Jeho pandánem byl příspěvek Andrey Jelínkové o vzdělávací literatuře v židovských sekulárních školách. Toto vystoupení bylo jedním ze tří, které se věnovalo výše zmíněné problematice konfesijních škol. Dalšími byly referáty Ivety Cermanové o počátcích německojazyčného židovského sekulárního školství a Zdeňka R. Nešpora o struktuře vzniku a zániku evangelických škol. Vzhledem k relativně malému počtu evangelických škol bylo možné příspěvek pojmout ze statisticko-kvantitativního hlediska, což by byla velmi zajímavá metoda pro katolické školy, kde ale bohužel naráží na již zmíněné problematické využití statistických údajů ze školských fassí i množství archivního materiálu, který by bylo nutné zpracovat.

Obsáhlejší zmínku si zaslouží příspěvek, který uzavřel program prvního dne a byl věnován českému překladu všeobecného školního řádu vydaného v roce 1776. Jeho autor, Jaromír Linda, podnikl velmi obsáhlý archivní výzkum, který jednak objasnil počátky fungování tzv. tiskárny normální školy, jednak se zaměřil na úroveň a vznik samotného překladu. Ten zjevně vznikl ve velmi krátkém časovém období, a proto na něm pracovali dva překladatelé (důkazem je mj. přeložení termínu Schüler jako učenec v jedné části knihy, zatímco ve druhé je použit výraz žák), což se odrazilo na výsledné kvalitě. Pomyslným zlatým hřebem pak byl křest tištěné edice tohoto překladu, kterou připravili Martina Halířová a již zmíněný Jaromír Linda. Je paradoxem, že text, který stál u zrodu institucionalizovaného školství, nebyl nikdy vydán v moderní edici a ač se na území ČR dochovalo minimálně sedm exemplářů (tzv. Knihopis, tedy soupis tisků v českém jazyce vydaných do r. 1800 jich uvádí šest, sedmý je mírně defektní exemplář NPMK JAK), dodnes není přístupný ani v digitalizované formě. Představená edice obsahuje nejen transkribovaný český text, ale i fototypické vydání celého původního textu v česko-německé podobě a úvodní studii z pera Martiny Halířové. Jak jeden z autorů, Jaromír Linda, v edičním dovětku poznamenává, všeobecný školní řád by si zasloužil i pozornost bohemistů, neboť úřední čeština druhé poloviny 18. století nepatří mezi příliš probádaná témata.

Jak se bohužel stává, autoři dvou plánovaných příspěvků nakonec nemohli na konferenci dorazit, a tak nezazněl referát Pavla Holuba o možnostech využití písemností velkostatků Czerninů z Chudenic pro poznání rozvoje škol na konci 18. století, jenž by jistě přispěl k bohaté diskusi o pramenné základně, která probíhala po oba dny. Obdobně inspirativní by jistě bylo i vystoupení Ivana Puše o jazykově utrakvistických školách v období let 1774 až 1869.

Konference ukázala, že jakkoli se okolnosti vzniku Všeobecného školního řádu a jeho uvedení do praxe mohou zdát značně probádané, opak je pravdou. Zejména otázka budování sítě škol v regionech si rozhodně zaslouží velkou pozornost badatelů, velmi opomíjené je i profesní vzdělávání řemeslnických vrstev a možnost interdisciplinárního výzkumu se otevírá v oblasti historie učebnic (zde především ve spolupráci

s knihovědnými obory a bohemisty). Podle závěrečných slov pořadatelů se proto z konference chystá publikační výstup.

Kvalitní program, obsáhlé diskuse, čilá výměna zkušeností a názorů, výborná organizace i přátelská atmosféra, která po celé dva dny na konferenci panovala, ukázala v pozitivním slova smyslu rutinu kolegů z oddělení dějin školství Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského v pořádání konferencí a nezbývá nám než se těšit, že v čele s novou ředitelkou uspořádají další podobně zdařilá odborná setkání.